

Arheološka istraživanja unutrašnjosti kapele Svetoga Petra u Novom Mjestu

ANA AZINović BEBEK

TAJANA PLEŠE

Hrvatski restauratorski zavod

Služba za arheologiju

Odjel za kopnenu arheologiju

Kožarska 5, HR-10000 Zagreb

aazinovic@h-r-z.hr

tplese@h-r-z.hr

Izvorni znanstveni članak/

Original scientific paper

Primljeno/Received: 1. 08. 2009.

Prihvaćeno/Accepted: 1. 10. 2009.

Tijekom 2002. godine istražena je unutrašnjost kasnoromaničke kapele Sv. Petra u Novom Mjestu pokraj Sv. Ivana Zeline. Potvrđene su tri podnice koje se poklapaju s vremenima pojedinih pregradnji kapele, kao što je potvrđeno i postojanje drvenog pjevališta koje se spominje u kanonskim vizitama iz 18. stoljeća. U cijelom prostoru lađe pronađeno je mnogo dislociranih kostiju s postmortalnim oštećenjima. Jedino je u svetištu pronađeno sedam neporemećenih grobnih ukopa datiranih u 15., odnosno 16. stoljeće.

Ključne riječi: Novo Mjesto, kasnoromanička arhitektura, kapela Sv. Petra, novovjekovni grobovi.

1. Uvod

Kasnoromanička kapela Sv. Petra u Novom Mjestu kod Sv. Ivana Zeline smještena je na povišenom brežuljku koji je okružen jarkom. Kapela je izgrađena sredinom 13. stoljeća kao jednobrodna građevina s višom izduženom lađom i nižim četvrtastim svetištem. Iz tog vremena su *in situ* ostala sačuvana četiri (zazidana) romanička prozora na južnom zidu lađe i jedan na istočnom zidu svetišta, kao i reljefne konzole te kapiteli trijumfalnog luka u svetištu. U 14. stoljeću svetište kapele dobilo je novi oslik svetišta, a u 15. stoljeću je oslikana lađa, koja je, ujedno, natkrivena novim, križno-rebrastim svodom. U drugoj polovici 17. stoljeća kapela je barokizirana, a tijekom 18. stoljeća je u nekoliko navrata preuređivana i popravljana. Između 1898. i 1913. godine izvedena je obnova, kojom je kapela dobila svoj današnji izgled. Oko kapele je potvrđeno srednjovjekovno groblje, dok se recentno groblje nalazi nešto sjevernije (Srša 1998: 67-96, Goss 2007: 36).

Kapela Sv. Petra se kao župa u pisanim izvorima spominje 1409. i 1501. godine, dok je 1574. godine zabilježeno da nema svećenika (Rački 1872: 222; Tkalčić 1884: 127; Buturac 1984: 90). Zagrebački biskup Matija Borković posvetio ju je u drugoj polovini 17. stoljeća (Sekulić 1995: 350). Ulogu župe najvjerojatnije je prestala obnašati još

Slika 1. Pogled na zapadno pročelje kapele Sv. Petra (foto Ivan Srša, 1997).

u drugoj polovici 16. stoljeća, a kao filijalna kapela župne crkve u Sv. Ivanu Zelini u povijesnim se izvorima spominje tek početkom 18. stoljeća (vidi Sliku 1. i Sliku 2.).

Slika 2. Pogled na kapelu Sv. Petra sa sjeverozapada (foto Teodora Kučinac, 2003).

2. Arheološka istraživanja 2002. godine

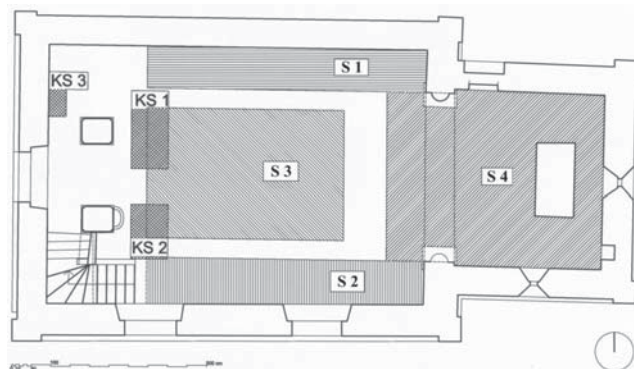
2.1. Arhitektura

Konzervatorsko-restauratorski radovi započeli su 1997. godine, kada su otkrivene vrijedne gotičke zidne slike.¹ Upravo zbog vrijednog oslika, od 2001. godine na kapeli traju sveobuhvatni istražni radovi.²

Zaštitna arheološka istraživanja unutrašnjosti kapele (oko 60 m²) proveli su djelatnici Odjela za kopnenu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda 2002. godine.³ Zbog izuzetno lošeg statičkog stanja zidova kapele istraživanja su se

odvijala etapno. Cilj ovih istražnih radova bio je potvrđivanje izvornog romaničkog sloja kapele te utvrđivanje stanja temelja i to, kako zidova kapele, tako i izvornih stupova pjevališta (Azinović Bebek, Pleše 2002; Azinović Bebek 2002: 130-141).

Unutrašnjost kapele je tijekom istraživanja bila podijeljena u četiri sonde.⁴ Prva je sonda (7x1,5 m) određena uz sjeverni zid lađe - od trijumfalnog luka na istoku do sjevernog stupa pjevališta na zapadu. Druga je (7x1,5 m) otvorena uz južni zid lađe - od trijumfalnog luka na istoku do južnog stupa i stepenica pjevališta na zapadu. Trećom je sondom (5x2,5 m) obuhvaćen prostor središnjeg dijela lađe, dok je posljednja, četvrta sonda (4,5x5,5 m), bila određena postojećim zidovima svetišta kapele (vidi Sliku 3.; S 1-4).

Slika 3. Shematski prikaz arheoloških sondi (Azinović, Pleše 2002).

Uz istočni dio sjevernog zida lađe pronađena je struktura za koju se može pretpostaviti da je bila temelj stepenica propovjedaonice ili nekog ranijeg oltara. Uz sjeverni i južni dio trijumfalnog luka sa strane lađe potvrđeni su temelji baroknih oltara koji su bili u upotrebi sve do početka konzervatorsko-restauratorskih radova (oba oltara privremeno su smještena u župni dvor u Sv. Ivan Zelinu). Tijekom istraživanja potvrđene su i tri ranije podnice, s time da su sve sačuvane isključivo u tragovima. Najstarija podnica je ona koja je izrađena od drevnih dasaka (debljina 5 cm), a sačuvana je isključivo u profilu treće sonde. Iako je

1 Voditelj radova Ivan Srša (Odjel za zidno slikarstvo, Služba za nepokretnu baštinu, Hrvatski restauratorski zavod).

2 Voditeljica radova Teodora Kučinac (Odjel za graditeljsko nasljeđe, Služba za nepokretnu baštinu, Hrvatski restauratorski zavod).

3 Sveobuhvatnim istraživanjima unutrašnjosti kapele prethodila su zaštitna arheološka istraživanja koje je 1997. godine proveo Muzej u Zelinu (Strukić 1997).

4 Unutar istraženog dijela unutrašnjosti kapele bilo je moguće izdvojiti tri stratigrafske jedinice zasipa (SJ 1-3). SJ 1 označava gornji sloj šute (debljina 12 do 32 cm), SJ 2 označava sloj tamno smeđe zemlje (debljina 10 do 60 cm), dok SJ 3 označava sloj zdravice (smečkasto-žute ilovaste tvrde zemlje). U svim kvadrantima postignut je nivo zdravice.

sačuvana u fragmentima, zbog mjesta nalaza može se pretpostaviti da se radi o najstarijoj (očuvanoj) podnici. Hodni sloj u kapeli je znatno povišen (40-tak cm) do vremena kada je postavljena kamena podnica tijekom novovjekovne starije pregradnje. Tijekom mlađe novovjekovne pregradnje postavljena je podnica koja je izrađena od tavela.

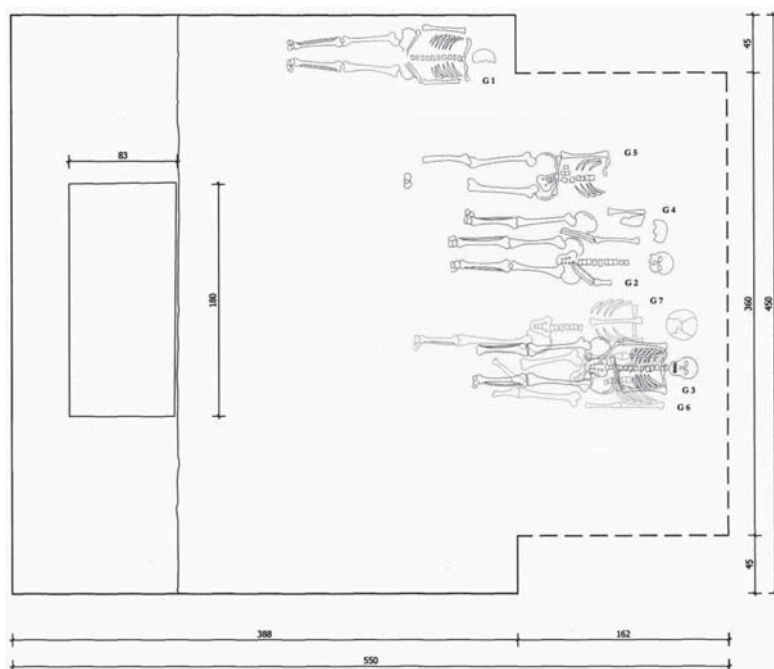
Zbog već spomenutih statičkih razloga, prostor ispod postojećeg pjevališta nije bilo moguće istražiti u cijelosti, pa su na tom dijelu otvorene tri kontrolne sonde (vidi Sliku 3.; KS 1-3). Prva i druga kontrolna sonda bile su određene oko sjevernog i južnog stupa pjevališta, a kako bi se potvrdilo postojanje temelja starih stupova pjevališta. Nađeni temelji stupova u svom donjem dijelu građeni su od nepravilnog kamena povezanog tvrdo nabijenom smeđom zemljom, dok su u gornjem dijelu građeni od nepravilnog četvrtastog kamena povezanog žbukom, na kojeg je naslagana opeka. Treća kontrolna sonda je pak bila otvorena s unutrašnje strane zapadnog pročelnog zida lađe kapele, a kako bi se ustanovilo stanje temelja.

Po završetku istraživanja utvrđeno je da su temelji zidova lađe, svetišta te trijumfalnog luka kapele građeni od opeke, uz mjestimično dodavanje nepravilnog kamena lomljenca u gornjim zonama. Korištena opeka (29x13x7 cm) loše je kvalitete, a vezana je obilnim slojevima veziva krupnog granulata. Pritom valja istaknuti da je između zidova i temelja svetišta potvrđen utor (tampon) smeđe nabijene zemlje s primjesama pijeska i šljunka (debljina od 5 do 24 cm). Spomenuti tampon proteže se i na južni trijumfalni luk, ali ne i na sjeverni. Funkciju ovog tampona još uvijek nije moguće interpretirati sa sigurnošću.

2.2. Grobovi

U cijelom prostoru lađe kapele nije pronađen niti jedan cjeloviti ukop, već samo dislocirane kosti s postmortalnim oštećenjima. Takvo stanje posljedica je nekoliko pregradnji kapele, koje su rezultirale i izmjenom visina hodnih slojeva u pojedinom razdoblju. Nadalje, u obzir treba uzeti i činjenicu da je građevni materijal za svako povišenje hodnog sloja bilo nasipavan u kapelu iz njene neposredne okolice, gdje je potvrđeno srednjovjekovno groblje (Strukić 1997).

Neporemećeni ukopi pronađeni su isključivo u zoni svetišta. Svi su bili ukopani u sloju ispod najstarije, dakle drvene podnice. Istraženo je ukupno sedam grobova (vidi Sliku 4.; G 1-7). Grobovi nisu imali zidane konstrukcije, nego su kosturi polagani u pravilno položene (orijentirane) zemljane rake. Najbliže ukopan je G 1 (SJ⁵ 2), slijedi sloj u kojem su ukopani grobovi G 2-5 (SJ 2), dok su najniže ukopani grobovi G 6 i G 7 (SJ 3). Iznad ta dva najniže ukopana groba ukopan je plići grob G 3. Samo dva groba imaju nalaze. U G 2 je nađen jedan srebrni pfennig, a na prsnom su košu pronađeni ostaci tkanine protkane zlatnim nitima. Drugi grob s nalazima je G 5, u kojem je nađena pojasna pređica te jedna mala pređica s obuće (vidi Sliku 4.).

Slika 4. Tlocrt svetišta s istraženim grobovima
(Azinović, Pleše 2002).

2.3. Novac

Tijekom istraživanja unutrašnjosti kapele Sv. Petra pronađena su četiri komada novca.⁶ Kao što je već istaknuto, jedan srebrni pfennig pronađen je u G 2 (vidi Sliku 8.; PN⁷ 4),⁸ dok su preostala tri komada novca (vidi Slike 5., 6. i 7.; PN 1-3) nađena u zasipu lađe.

5 SJ označava skraćenicu od *stratigrafska jedinica*.

6 Novac je datirao dr. sc. Ivan Mirnik (Arheološki muzej u Zagreb), kojem ovom prigodom najsrdačnije zahvaljujemo, a u dijelu daljnega teksta o novcu donosimo njegovu ekspertizu.

7 PN označava skraćenicu od *poseban nalaz*.

8 Fotografije svih nalaza snimio je Jurica Škudar 2002. godine (HRZ, Informacijsko - dokumentacijski odjel).

Slika 5.

Slika 5. Zlatni forint (PN 1);

Jugoistočna Europa; Ugarska;

komorni grofovi Jacobus & Christianus (");
Sigismund (1387-1427).

Av.: +SIGISmVnDI.D.G.RVGARIE

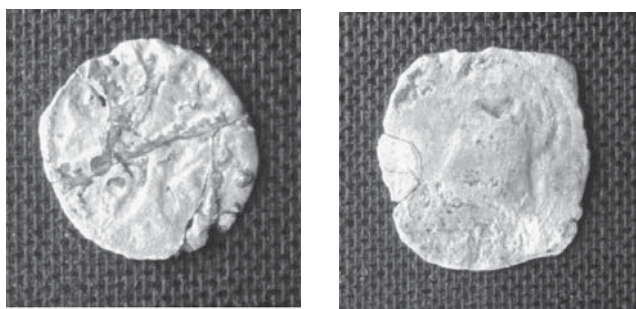
unutar dvije biserne kružnice; Raščetvoreni
ugarsko-luksemburški grb.

Rv.: S.LADISL - AVS.REX unutar biserne
kružnice i linijske kružnice; Lik sv. Ladislava,
stoji, okrenut licem, s krunom i aureolom, u desni-
ci drži sjekiricu, a u ljevici jabuku s križem.

Datacija: b.l. (1387-1401), Kaschau;

Dim.: 21x21 mm. T.: 3.5 g. Vrlo lijepo saču-
van;

Lit.: Unger 445, Pohl D1-7, Rethy 118.

Slika 6.

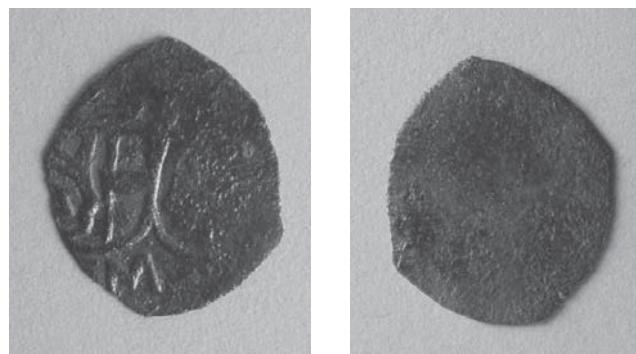
Slika 6. Srebrni obol (PN 2);

Ugarska;

Albert (1437 " 1439);

Dim. 9x11 mm. T.: 0.22 g. Vrlo istrošen te
slomljen na četiri dijela;

Lit.: Unger 463.

Slika 7.

Slika 7. Bakreni pfennig (PN 3);

Heiliges Roemisches Reich;

Oesterreichisch-boehmischer Kreis;

Matthaeus Lang v.Wellenburg (1519-1540);

Datacija: 1524 ("), Salzburg;

Dim.: 11x13mm. T.: 0,24g. Vrlo istrošen;

Lit.: Zeller 61.

Slika 8.

Slika 8. Srebrni pfennig (PN 4);

Svjetovna gospoda/Weltliche Herren;

Srednja Europa;

Oesterreich;

Dynastie Habsburg;

Herzog Albrecht V. (II.) (1404-1439);

Datacija: Beč 1411-1439;

Dim.: 13x16mm. T.: 0,29g. Vrlo istrošen;

Lit.: Luschin 167.

2.4. Medaljice

U zasipu su pronađene i dvije medaljice.⁹ Obje su brončane i moguće ih je datirati u 17. i 18. stoljeće. Zavjetne (religiozne, vjerničke, svetačke, prošteničke ili nabožne) medaljice na licu i naličju imaju prikaze Krista, Majke Božje, nekog od sveca, odnosno prikaze raspela ili kakve crkve. Osim u numizmatičara, koji su prepoznali njihovu vrijednost i posvetili im pažnju u stručnoj literaturi, medaljice su u pravilu bile znanstveno zanemarivane. Inače, zbog svog kulturno-povijesnog ili dokumentacijskog značaja, medaljice mogu biti izvanredno važne, bilo za neki kraj, bilo za kulturnu povijest u cjelini. Medaljice kao spomen hodočašća nalazimo po čitavoj Europi. Rijetko se nalaze u zbirkama obitelji čiji je predak taj spomen i sredstvo zaštite donio sebi ili ukućanima - najčešće ih nalazimo u grobovima, jer su vlasnici medaljica s njima bivali i sahranjeni (Dobrinić 2001). Najveća produkcija svetačkih medaljica bila je tijekom 17. i 18. stoljeća. Reakcija je to na reformiranu, dakle protestantsku crkvu. Medaljice se izrađuju kovanjem na kotaču (takvi medaljoni lagano su svinuti), a što ih datira najranije na kraj 17. stoljeća. Takva kovnica poznata je u Salzburgu iz kasnog 17. stoljeća. Drugi način izrade je lijevanje. Takve medaljice su teže i čvršće, a izrađuju se tako da se prvo napravi pozitiv u vosku od kojeg lijevanjem nastane kalup za medaljicu. Kod nas se rijetko nalaze medaljice starije od 17. stoljeća, a sa svojih su ih putovanja donosili hodočasnici.

2.4.1. Brončana medaljica s križem sv. Benedikta i Zaharijinim zazivom.¹⁰

Medaljica je ovalnog oblika (19x16 mm) s ušicom za vješanje kroz koju je provučena bronča-

Slika 9. Medaljica s križem sv. Benedikta i Zaharijinim zazivom

na okrugla alka otvorenih krajeva (promjer 6 mm). Obrubljena je vrlo plitkom pseudogranulacijom. Na medaljici nema figuralnih prikaza, nego su obje površine ispunjene natpisom. Na aversu je prikaz takozvanog štita sv. Benedikta, koji se naziva i križ sv. Benedikta. Najčešći prikaz sv. Benedikta je onaj u haljini, sa štapom u jednoj i čašom otrova u drugoj ruci, pri čemu se aludira na legendu prema kojoj je sv. Benedikt osujetio pokušaj trovanja. Ponekad je prikazan sam, ponekad sa štitom, a ponekad i sa štitom i sa Zaharijinim zazivom. U narodu je prisutno vjerovanje da sv. Benedikt, osim od kuge, štiti i od čaranja, vještica, uroka, sotone, da pomaže kod poboljšanja uroda, uzgoja stoke i slično. Medaljica s njegovim likom stavljala se i u temelje kuća, zakapala na polja, odnosno, bila je univerzalna zaštita svega i od svega. U njemačkom se govornom području ovaj tip medaljica naziva *Benediktov pfennig* (Azinović Bebek 2007). Ovdje predstavljena medaljica na aversu ima Benediktov križ. D. Knez takve medaljice datira u 15. i 16. stoljeće (Knez 2001:36). Mala debljina medaljice sugerira izradu kovanjem na kotaču. Slične medaljice pronađene su u grobovima župne crkve Sv. Marije Magdalene u Čazmi¹¹ (Azinović Bebek 2007, 397), zatim Sv. Martina na Prozorju¹² (Belaj 2006, 275), na lokaciji Sv. Pankracija u Brkaču kod Motovuna¹³ (Krnjak 2004, 136) te crkvi Sv. Petra u Makarskoj¹⁴ (Božek, Kunac 1998, 202).

⁹ Ivan Mirnik pomagao je savjetima i sugestijama pri datiranju medaljica, za što mu također zahvaljujemo.

¹⁰ Zaharijin se blagoslov (zaziv) na medaljicama počeo koristiti sredinom 17. stoljeća. Najčešće se koristio u obliku kartuše, s time da su svako slovo i križić predstavljali cjelovit odlomak iz evanđelja ili psalma. U pravilu se reproducira 7 križića i 18 slova. Značenje svakog pojedinog križića i slova prvi je interpretirao F. Kuncze (*Systematik der Wehlmünzen*, Raab 1885). Natpis je bio namijenjen obrani od kuge. Uz medaljice, u jednaku su se svrhu koristili i križevi ispisani Zaharijinim zazivom (tzv. Zaharijin križ). U pravilu su bili izrađeni od olova ili cinka, a rjeđe od plemenitih materijala, papira ili tkanine. Najviše ih je nađeno u južnoj Njemačkoj te na području Mosel - Eifel. Širenje Zaharijinog blagoslova na križu pripisuje se franjevcima i kapucinima u 17. i 18. stoljeća. www.jahrbuch-daun.de (listopad, 2007).

¹¹ Neke medaljice datirane su u 17., a neke u 18. stoljeće. Primjerice, u Čazmi ih je s prikazom sv. Benedikta nađeno ukupno 15, pri čemu je jedna od njih identična s ovom medaljicom.

¹² J. Belaj, analogijom objavljenih primjeraka u stranoj literaturi, ovaj tip medaljica datira u 18. stoljeće. Prikaz medaljica ponešto se razlikuje od ove novomjestske.

¹³ O. Krnjak ovaj tip medaljica datira u 18. stoljeće.

¹⁴ Identična ovdje prikazanoj medaljici, datirana u 16./17. stoljeće.

Av.: u traci oko križa •IHS•V•R•S•N•S•M•V
•S•M•Q•L•I•V•B, između križa i trake CSPB, u
križu CSSMLNDSMD.

- u traci oko križa: I.H.S. (*Iesus hominum salvator*), V.R.S.N.S.M.V.S.M.Q.L.I.V.B. (*Vade retro satanas nunquam suade mihi vana sunt mala quae libas ipse venena*);
- između križa i trake: CSPB (*Crux Sancti Patris Benedicti*);
- u križu CSSMLNDSMD: (okomiti krak: C.S.S.M.L. - *Crux Sacra sit mihi lux*; vodoravni krak: N.D.S.M.D. - *Non draco sit mihi dux*).

Rv.: +Z+DIA+BIZ+SAB+Z+HGF+BFRS IHS
MRA, na dnu tri strelice, u poljima oko njih GM
(G u desnom polju, M u lijevom). Natpis je ispisan
u 5 redova.

1. red: + (*Crux Christi salva me*), **Z** (*Zelus domus Dei libera me*), + (*Crux Christi vincit et regnat, per lignum crucis libera me Domine ab hac peste*);

2. red: **DIA** (**D** - *Deus meus expelle pestem de loco isto et libera me*; **I** - *In manus tuas Domine commendo animam meam et corpus meum*; **A** - *Ante coelum et terram Deus erat et Deus potens est liberare me ab hac peste*), + (*Crux Christi potens est ad expellendam pestem a loco isto*), **BIZ** (**B** - *Bonum est praestolari auxilium dei cum silentio, ut expellat pestem a me*; **I** - *Inclinabile cor meum ad faciendas justificationes Tuas, ut non confundar, quoniam invocavi Te*; **Z** - *Zelavi super iniquos pacem peccatorum videns et speravi in Te*);

3 red: + (*Crux Christi fuget daemones, aerem corruptum et pestem expellat*), **SAB** (**S** - *Salus Tua ego sum, dicit Dominus clama ad me et ego exaudiam te et liberabo te ab hac peste*; **A** - *Abyssus abyssum invocat, et voce Tua expulisti daemones; libera me ab hac peste*; **B** - *Beatus vir, qui sperat in Domino et non respexit in vanitates et insanias falsas*), + (*Crux Christi, quae antea fuit in opprobrium et contumeliam et nunc in gloriam et nobilitatem sit mihi in contumeliam salutem, et expellat a loco isto diabolium et aerem corruptum et pestem a corpore*) **Z** (*Zelus honoris Dei convertat me, antequam moriar et in nomine Tuo salva me*

ab hac peste), + (*Crucis signum liberet populum Dei et a peste eos, qui confidunt in Eo*);

4. red: **HGF** (**H** - *Haecine reddis Domino, popule stulte*” *Redde vota tua offerens sacrificium laudis et fide illi qui potens est, istum locum et me ab hac peste liberare, quoniam qui confidunt in eo non confundentur*; **G** - *Guttrui meo et faucibus meis adhaereat lingua mea, si non benedixero Tibi; libera sperantes in Te: in Te confido, libera me Deus ab hac peste et locum istum in quo nomen Tuum invocatur*; **F** - *Facta sunt tenebrae super universam terram in morte Tua. Domine Deus meus, fiat lubrica et tenebrosa diaboli potestas. Et quia ad hoc ventisi, fili Dei vivi, ut dissolvas opera diaboli, expelle potentia Tua a loco isto et a me servo tuo pestem istam. Discedat aer corruptus a me in tenebras exteriores*), + (*Crux Christi! Defende nos et expelle a loco isto pestem et servum tuum libera; quia benignus es et misericors et multae misericordiae et verax*), **BFRS** (**B** - *Beatus qui non respexit in vanitates et insanias falsas; in die mala liberavit eum Deus; Domine in Te speravi, libera me ab ipsa*; **F** - *Factus est Deus in refugium mihi; quia in Te speravi, libera me ab hac peste*; **R** - *Respice in me Domine Deus meus Adonai, de sede Sancta Majestatis Tuae et miserere mei, et propter misericordiam Tuam ab hac peste libera me*; **S** - *Salus mea Tu es. Sana me et sanabor, salvum me fac et salvus ero*);

5. red: **IHS** (*Iesus hominum salvator*), **MRA** (*Maria*).

2.4.2. Brončana medaljica s likom sv. Kajetana.

Medaljica je ovalna (24x19 mm), ima ušicu za vješanje te je obrubljena s dvije ispupčene linije. Medaljica se može datirati iz 17. ili 18. stoljeća.

Slika 10. Medaljica s likom sv. Kajetana.

Av.: lik sv. Kajetana u desnom profilu, s aureolom i bradom, u habitu teatinaca; u krugu oko profila •S• - CAIET•C•R•F.

Re.: križ na shematski prikazanoj Golgoti; na križu je natpis INRI i trnova kruna iz koje se šire zrake; nema natpisa.

Sveti Kajetan (Gaetano da Thiene, 1480-1547) je osnivač teatinaca.¹⁵ Kršćanski puk je nastojao odgajati čestim primanjem sakramenata, pa je tako u 16. stoljeću postao jedan od prvih promicatelja česte Svete pričesti. Uz to, mnogo je radio na socijalnom zbrinjavanju bolesnika. Blaženim ga je proglasio 8. listopada 1629. Urban VIII., a svetim 12. travnja 1671. Klement X. (http://www.skac.hr/svetacdana/8/7_8.html, ožujak, 2009).

Medaljica na aversu, uz prikaz sv. Kajetana ima i natpis •S• - CAIET•C•R•F., što ga označava kao već proglašenog sveca, dakle nakon 1671. godine. Medaljica se, stoga, može datirati u posljednje desetljeće 17. stoljeća, no kvalitetom i tehnikom izrade može se datirati i u početak 18. stoljeća. Zato je datirana na prijelaz iz 17. u 18. stoljeće.

2.5. Križ - pektoral

Jedan od najznačajnijih nalaza svakako je brončani križ - pektoral sa srebrnom figurom raspjetog Krista. Prema stilskim karakteristikama križ je moguće datirati u 14./16. stoljeće.

Križ (10.5x6.5 cm) je izrađen od bronce i na vrhu okomitog kraka ima ušicu za vješanje. Uz njega je pronađen i odgovarajući brončani lanac s očuvane 24 ovalne karike (14x7 mm). Sva četiri kraka križa završavaju trolistom. Gornji i donji krajevi okomitog kraka završavaju šarkom za otvaranje križa, u kojima se nalazi maleni drveni navoj. Površina križa izvorno je bila glatka bez vidljivih ureza ili ukrasa. Moguće je pretpostaviti da se na gornjem dijelu okomitog kraka nalazio natpis INRI.

Slika 11. Križ - pektoral

Figura raspjetog Krista izrađena je od lijevanog srebra loše kvalitete (dužina 36 mm, raspon ruku 33,5 mm). Forma tijela oblikovana je u blagoj gotičkoj S profilaciji. Kristovo tijelo je glatke površine na kojoj su grubim urezima naznačene glavne karakteristike. Kristova glava je lagano pognuta prema desnom ramenu. Shematski obrađena kosa pada na ramena. Gusta brada također je naglašena grubim urezima. Oči, nos i usta izvedeni su vrlo jednostavno i bez detalja. Ruke su ispružene te blago podignute prema gore, a noge su prekrížene s jedva primjetnim savijanjem. Dlanovi i stopala su predimenzionirani, pri čemu su prsti također oblikovani kao jednostavni urezi. Jednostavnost pri oblikovanju detalja naglašena je i nepostojanjem čavala u stopalima i prstima. Nešto veća pozornost prilikom izrade posvećena je obradi torza - urezima su naglašena rebra i pupak, kao i kratka perizoma oko bokova.

Unatoč stilskoj jednostavnosti i skromnosti tehničke izvedbe Kristove figure, postignuta je vrlo efektivna ekspresija boli i patnje. Kao komparativni primjer može se navesti Krist s motovunskog relikvijara iz 15. stoljeća (Vučićević 1968: 1-5).

Datiranju ovog križa valja pristupiti oprezno. Srebrna Kristova figura se prema stilskim karakteristikama može datirati u 14. stoljeće, dok križ oblikom ukazuje na kasnije datiranje (takva forma križa je postala širom rasprostranjena tek u 15. stoljeću). Stoga se može pretpostaviti da je figu-

¹⁵ Sveti Kajetan (Gaetano da Thiene, 1480-1547) je želio osnovati elitnu skupinu svećenika koja bi bila spremna provoditi primjeran život i baviti se apostolatom. Da ostvari tu namisao, vratio se g. 1523. u Rim, gdje su mu se pridružili biskup Chietija Giampietro Carafa, Bonifacije Colli i Pavao Consiglieri. Novi je red, breveom od 23. lipnja 1524., odobrio papa Klement VII. Njegovi prvi članovi najprije su se odrekli svojih nadarbina, a 14. rujna iste godine su na blagdan Uzvišenja svetog Križa u bazilici Sv. Petra položili svećane zavjete. Tako je osnovan red teatinaca, kojima je prvi poglavar bio Giampietro Carafa, biskup Chietija (lat. *Theates*). Ime reda je od tada postalo simbolom pobožnog, ispravnog i strogog redovnika vjernog dužnostima.

rica Krista imala svoje izvorno mjesto na nekom drugom predmetu, te da je ovo njegova sekundarna namjena (Pavičić 1994: 29 - 34).¹⁶

2.6. Metal

Pronađene su i tri pređice te veća količina kovanih čavala. Dvije pređice su pojasne, a jedna je bila dio obuće. Sve tri su izrađene od željeza i imaju sačuvane pomične trnove (vidi Tablu 1.; 1-3).

Najbolje je očuvana dvodijelna pojasna pređica sa središnjom prečkom čija je vanjska polovina D - oblika, a unutarnja pravokutnog (6x6 cm), (vidi Tablu 1.; 1). Nađena je u petom grobu (G 5). Analogije ovoj pređici pronalazimo na brojnim kasnosrednjovjekovnim lokalitetima u susjednim zemljama, a uglavnom potječu iz 15. stoljeća. U istom grobu je pronađena i mala željezna pređica za obuću. Radi vrlo lošeg stanja nalaza, može se pretpostaviti da je bila kvadratnog oblika (2,5x2,5 cm), (vidi Tablu 1.; 2).

Treća pronađena pojasna pređica pravokutnog je oblika (7x4 cm). Njezin vanjski dio je raskucan i širi od ravnog, unutarnjeg dijela kvadratnog presjeka s pomičnim trnom (vidi Tablu 1.; 3).

Sve pronađene pređice jednostavne su i neukrašene. No, zbog njihova ustaljena oblika, a koji prevladava u kasnom srednjem vijeku, teško ih je datirati. Datiranje u 15. ili 16. stoljeće bilo je moguće zahvaljujući komparativnom materijalu (Šribar 1979: 38-40, T 70/3; Holl, Par-di 1982: 85-87, Abb. 143/1; Demo 2007: 75-77, 82-83; Whitehead 1996: no 126, 129, 540, 560, Guštin et al. 2001b: kat. br. 497, 504; Jurišić et al. 2008: 39).

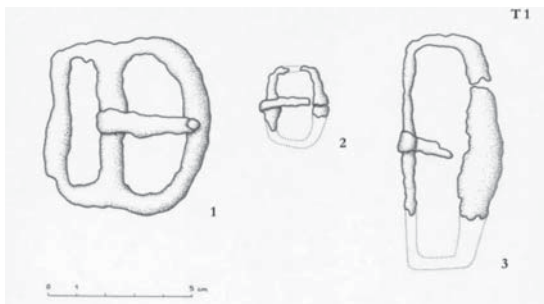

Tabla 1. Pređice.

¹⁶ Pri datiranju i opisu križa savjetima i smjernicama pomogle su gđa Snježana Pavičić (Hrvatski povijesni muzej, Zagreb) i časna sestra Lina Plukavec (Riznica Zagrebačke katedrale), kojima ovom prilikom zahvaljujemo.

2.7. Keramika

Tijekom istraživanja kapele Sv. Petra u Novom Mjestu, uz već spomenute nalaze, nađen je i veći broj ulomaka kasnosrednjovjekovne keramike. Keramika se, najvjerojatnije, prvotno nalazila u nasipu s vanjske strane kapele, a u njezinu je unutrašnjost dospjela zahvaljujući već spomenutim podizanjima hodnog sloja (vidi Table 1., 2. i 3.).

Nažalost, moguće je bilo restaurirati samo dvije posude, a koje su pronađene u površinskom sloju.¹⁷ Većina nalaza je izrađena metodom kontroliranog redukcijskog pečenja od grube, nerafinirane gline sa silikatnim pijeskom krupnog ili sitnijeg granulata. Iako je sva keramika relativno grube izrade, nađena je u vrlo dobrom stanju očuvanosti. Dominantni broj ulomaka pripadao je svakodnevnoj, kuhinjskoj keramici koja je uobičajen nalaz na brojnim kasnosrednjovjekovnim lokalitetima. Najučestaliji su lonci i zdjele (Holl, Parádi 1982: 93-95, Abb. 42/1-2, 43/1-6; Šribar 1972, T. 1, 10, 12-26, 73-80; Radić, Bojčić 2004: 163-167, T. 1-7; Čimin 2008: 121-129, T. 1-8; Guštin et al. 2001a, kat. br. 1-26, 64-72; Tomičić et al. 2001, 263-264, sl. 21), zatim tanjuri (Šribar 1972, T. 9, 83; Radić, Bojčić 2004: 183; Čimin 2008: 121-129, T. 11-12) te poklopci (Holl, Par-di 1982: 98, Abb. 46/1-7; Šribar 1972, T. 1, 10, 12-19, 74-80; Radić, Bojčić 2004: 168-172; Čimin 2008: 121-129, T. 9; Guštin et al. 2001a, kat. br. 52-57).

Gotovo sva keramika je crvenkasto-smeđe ili sive boje. Među pronađenim fragmentima dekorirano je tek nekoliko komada. Na svakom od tih fragmenata jasno je vidljiv nanošeni finiji sloj gline na kojem je izveden motiv. Dekoracija je kasnosrednjovjekovna - valovnica, kombinirani ukras valovnice s urezima, motivi izveden samo urezima ili ubodima te žlijebljenje (Holl, Parádi 1982: 103, Abb. 50/1-5, 8, 10).

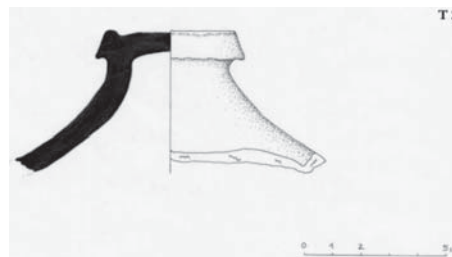

Tabla 2. Poklopac.

¹⁷ Posude je restaurirao Mihael Golubić (HRZ, Odjel za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza).

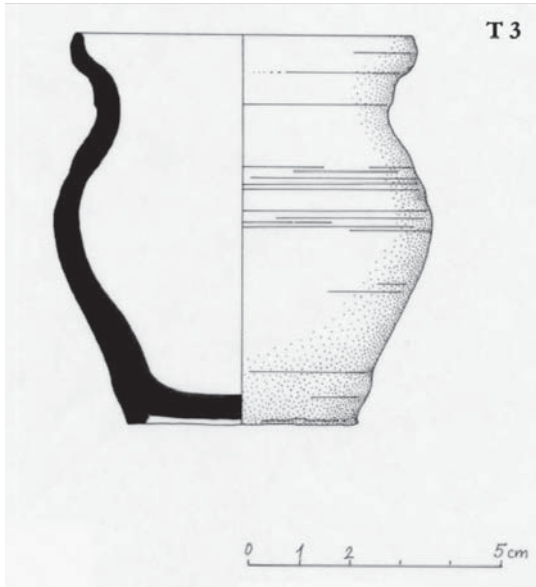

Tabla 3. Posuda

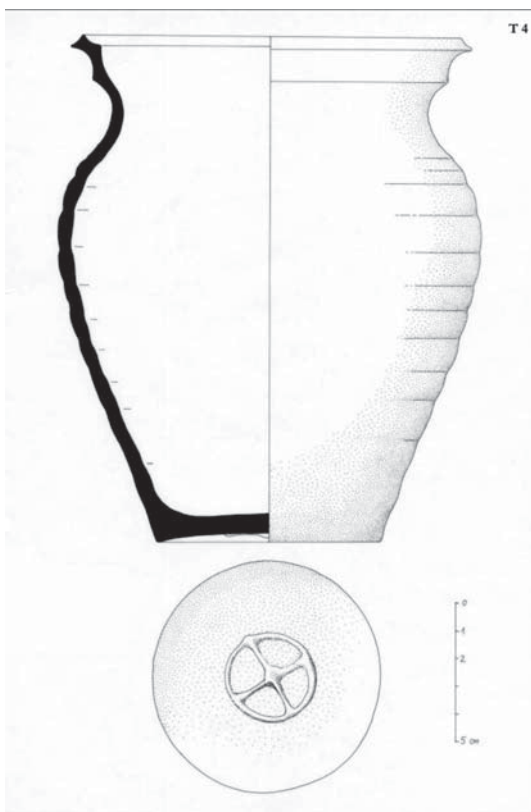

Tabla 4. Posuda

2.8. Ostali nalazi

Školjka pronađena u zasipu sonde 4 pripada vrsti Jakovljevih kapica, odnosno *Pecten maximus* (Linné, 1758.). Rasprostranjena je u španjolskom

i francuskom dijelu Sredozemlja te u Atlantiku. Kako ovaj tip školjke nije uobičajen za Jadran, nego za španjolske i francuske dijelove Sredozemlja, njezinu prisutnost u Novom Mjestu valja povezati s hodočasnicima. Naime, u srednjem vijeku je ova školjka, simbol sv. Jakova, bila potvrda hodočasničkih misija. Nosila se pričvršćena na kapi, kaputu, torbi ili na lancu oko vrata. Budući da ovaj podtip pronađene školjke raste isključivo u morima Pirinejskog poluotoka, može se pretpostaviti da je jedan od župljana novomjštanske kapele hodočastio u svetište sv. Jakova u *Santiago de Composteli*, koje je, uz Sveti Grob u Jeruzalemu i grob sv. Petra u Rimu, bilo jedno od najznačajnijih hodočasničkih odredišta srednjega vijeka (vidi Sliku 12.).

U zasipu je pronađena i polovina dobro ušćuvanog brusa (4x3 cm) koji je vjerojatno bio u funkciji i nakon što je puknuo (vidljivi tragovi uporabe). Od ostalih nalaza ovdje valja izdvojiti i tkaninu sa zlatnim nitima. Tkanina je pronađena na prsima u grobu 2 (G 2) i najvjerojatnije je bila dio mrtvačkog pokrova.

Slika 12. *Pecten maximus*.

LITERATURA:

- AZINOVIC BEBEK, Ana (2002): Novo Mjesto - kapela sv. Petra, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva* 34/2002: 130-141, Zagreb;
- AZINOVIC BEBEK, Ana (2007): Hodočasnici iz Čazme u 17. i 18. stoljeću, *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu* 40: 391-405, Zagreb;
- AZINOVIC BEBEK, Ana, PLEŠE, Tajana (2002): *Novo Mjesto, kapela sv. Petra - izvještaj o zaštitnim arheološkim istraživanjima u 2002. godini* (rukopis, arhiv HRZ) Zagreb;
- BELAJ, Juraj (2006): Interpretiranje novovjekovnih nalaza iz grobova crkva sv. Martina na Prozorju, *Prilozi Instituta za arheologiju* 23/2006 : 257-294, Zagreb;
- BOŽEK, Sanja, KUNAC; Ana (1998), *Dva stoljeća arheologije na makarskom primorju*. Ur. Sanja Božek, Ana Kunac, Gradski muzej Makarska, Makarska: 201-208;
- BUTURAC, Josip (1984), Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, *Starine JAZU* 59, Zagreb;
- ČIMIN, Robert (2008), Keramički nalazi s utvrde Čanjevo, *Utvrdna Čanjevo - istraživanja 2003-2007*. Ur. Luka Bekić, Visoko: 121-190;
- DEMO, Željko (2007), *Opatovina: tragovi povijesti izgubljeni u sadašnjosti: rezultati arheoloških iskopavanja pred crkvom sv. Franje u Zagrebu 2002. godine*, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb;
- DOBRINIĆ, Julijan (2001), *Riječke i trsatske zavjetne medalje i medaljice*, Dobrinić & Dobrinić, Rijeka;
- GOSS, Vladimir P. (2007), *Stotinu kamenčica izgubljenog raja - romanička skulptura u muzejima i zbirkama između Save i Drave*. Ur. Vjekoslav Jukić i Tihana Puc, Arheološki muzej, Zagreb;
- GUŠTIN Mitja et al. (2001a), Katalog keramičnih najdb iz Celja, *Srednjeveško Celje*. Ur. Mitja Guštin, Ljubljana: 195-238;
- GUŠTIN Mitja et al. (2001b), Kovinske najdbe iz Celja, *Srednjeveško Celje*. Ur. Mitja Guštin, Ljubljana: 239-287;
- HOLL, Imre, PARÁDI, Nándor (1982), *Das mittelalterliche Dorf Sarvaly, Fontes Archaeologicae Hungariae*, Budapest;
- JURIŠIĆ, Martina, KLEMM, Miroslav, ŠIMEK, Marina, TEŽAK, Spomenka (2008), *Iz srednjega u novi vijek, Varaždinski stari grad i projekt bastion*, Gradski muzej Varaždin, Varaždin;
- KNEZ, Darko (2001), *Svetinjice iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije*, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana;
- KRNJAK, Ondina (2004), Svetačke medaljice iz Brkača kod Motovuna, *Histria Archaeologica* 35/2004: 111- 143, Pula;
- KUNCZE, Ferdinand (1885), *Systematik der Weihmünzen*, Raab;
- LENTIĆ, Ivo (1983), Predmeti od metala u riznici zagrebačke katedrale, *Riznica zagrebačke katedrale*. Ur. Zdenka Munk, Zagreb: 141-196;
- PAVIČIĆ, Snježana (1994), *Križevi iz fundusa Hrvatskog povijesnog muzeja*. Ur. Jasna Tomičić, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb;
- RAČKI, Franjo (1872), Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, *Starine JAZU*, 4, Zagreb;
- RADIĆ, Mladen, BOJČIĆ, Zvonko (2004), *Srednjovjekovni grad Ružica*, Muzej Slavonije Osijek;
- SEKULIĆ, Ante (1995) Biskup Martin Borković u: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*. Ur. Juraj Batelja et al. Zagreb;
- STRUKIĆ, Hrvoje (1997), *Crkva sv. Petra u Novom Mjestu - arheološka istraživanja* (izvještaj), Gradski muzej Zelina, Sv. Ivan Zelina;
- SRŠA, Ivan (1998), Kapela sv. Petra u Novom Mjestu, *Kaj* 31: 67-96, Zagreb;
- ŠRIBAR, Vinko (1979), *Otok pri Dobravi - Gutenwerth. Kovinsko gradivo z izkopnega polja 1*, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana;
- ŠRIBAR, Vinko (1972), *Arheološko odkrivanje Otoka pri Dobravi - freisinškega trga Gutenwerth. Katalog keramičnega gradiva iz leta 1967*, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana;
- TKALČIĆ, Ivan Krstitelj (1884), Prilog za poviest zagrebačkih sinoda u XV i XVI vieku *Starine JAZU*, 16, Zagreb;
- TOMIČIĆ, Željko, TKALČEC, Tatjana, DIZDAR, Marko, LOŽNJAK, Daria (2001), Veliki Gradiš, Veliko Gradišće - plemićki grad Vrbovec kraj Huma na Sutli (Stanje istraživanja 2001. godine), *Prilozi Instituta za arheologiju* 18: 253-274, Zagreb;

VUČIĆEVIĆ, Nevenka (1968), *Izvršenom restauratorskom zahvatu na relikvijaru iz Motovuna* (rukopis, arhiv HRZ), Zagreb, 1968;

WHITEHEAD, Ross (1996), *Buckles 1250 - 1800*, Essex, 1996;

www.jahrbuch-daun.de (listopad, 2007), (WAGNER, Herbert *Ein Segensblatt aus der Eifel*);

http://www.skac.hr/svetacdana/8/7_8.html (ožujak, 2009).

Summary

Archaeological researches of the interior of St Peter Chapel in Novo Mjesto

Keywords: Novo Mjesto, late Romanesque architecture, St. Peter's chapel, modern history graves

In 2002 the interior of late Romanesque chapel of St Peter in Novo Mjesto was investigated (around 60 m²), works being carried out by stages as the very statics of the chapel walls was in a bad condition. It was found out that the foundations and walls were made of bricks with a lot of linking material. Besides that, the existence of three walking layers was confirmed. These layers correspond to the chapel restoration periods. Also, foundations of choir floor and of three altars were discovered, as well as an earlier wooden choir, before known only from canon visits in 18th century.

The nave hid a lot of scattered bones with postmortal damages while undisturbed graves were discovered in the shrine. All seven graves fall in 15/16th centuries. Levels of interment correspond to the levels recorded in archaeological excavations conducted around the church by the Zelina museum which confirmed a mediaeval cemetery.

The examined part of the nave also displayed four mediaeval coins-golden *forint* of king Si-

gismund (1387-1427), silver obol from 15th century, one silver (15th cent.) and copper *pfennig* (16th cent.). A copper cross was found in the dust-pectoral with silver crucified Christ and the accompanying chain. Given the stylistic features, this Christ figure may be dated as belonging to the 14th century, while the cross may have been made later (the form became widespread only in 15th cent.). It may be assumed that Christ figurine originally belonged to some other object and this one was its secondary purpose.

There were also two medallions: one with Zachary's invocation and St. Benedict's cross (17th cent.), and one with St. Cayetan's image (17/18 th cent.). Both of them are common findings in modern history graves but may as well be just accidental findings. St. Benedict's medallion or Benedict's *pfennig* is extremely popular with ordinary people because it is universal protection against diseases, plague, and trouble, even against witches, spells and bad weather. It protects homes, stables and fields. St. Cayetan's medallion is interesting as it represents the saint with saintly attributes soon after his canonisation. Cayetan was proclaimed saint in 1671, and the medallion dates 17-18th cent.

The shell discovered belongs to Jacob's scallop, *Pecten maximus*, specific of Spanish and French parts of the Mediterranean. One of Novo Mjesto parishioners may have gone on pilgrimage to Santiago de Compostela, which, along with the Holy Grave in Jeruzalem and St. Peter's tomb in Rome, used to be the most significant place of pilgrimage in the Middle Ages.

Other findings include three pieces of yarn and textile fragments with gold fibres and a considerable quantity of mediaeval pottery and studs and nails. The pottery could have originally been in the dust outside the chapel and got inside as the walking layer was raised.

It was possible to restore only two dishes. Most fragments were parts of everyday kitchen utensils like bowls, plates and lids. Some of these fragments are decorated by cuts and punctures or wavy lines.